

TÜRK EDEBİYATINDA TİYATRO

Tiyatro nedir, çeşitli tiyatro gösterilerinin izleyici önünde oynandığı yere denir. Tiyatro sözcüğü Yunanca'da "seyirlik yeri" anlamına gelen teatron'dan türetilmiş. Türkçeye İtalyanca'daki teatro sözcüğünden geçmiştir. Tiyatro, hayatta gelip geçmiş veya olabilecek ya da tümüyle imgesel olayların belli yerlerde, yetenekli kişilerce (artistlerce) seyirciler önünde canlandırılması sanatıdır.

Tiyatro sözcüğün anlamı ve ürünleri: Tiyatro eserlerinin kaynağı Eski Yunan'dır. Eski Yunan'daki bağ bozumu tanrısı dionizos" adına düzenlenen şenliklerden ortaya çıktığı bilinmektedir. İlk tiyatro ürünleri "trajedi"dir Sonraları ise "dram", "komedi", "müzikal komedi" gibi türlerde tiyatro eserleri görülmektedir. "Bale" ve "opera" da Batılı "Dram", Yunanca "darama" sözünden gelmektedir. Kelime anlamı; hareket hâlindeki olayların bütünü demektir. Dramatik eser denince; "Hayatı, hareket hâlinde gösteren eserlerin tamamı" akla gelir. İnsan hayatını konu olarak alan tiyatro, insan hayatının iki önemli özelliği üzerinde kuruludur:

1. Keder

2. Neşe

Bundan ötürü de tiyatro eserlerini ikiye ayırmak gerekir:

1. Trajik eserler

2. Komik eserler

GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU

Geleneksel Türk tiyatrosu içinde orta oyunlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Kavuklu ve Pişekâr; orta oyunlarında sıkça görülen sembolik kahramanlardır. Bu kişiler, yine, geleneksel Türk tiyatrosunun önemli kahramanları Karagöz ile Hacivat'ın karşılığıdır. Kavuklu, bilimsel anlayıştan uzak, fakat arif, halk adamını temsil etmektedir. Pişekâr ise, Osmanlıca kelimeler kullanmakta yetenekli, okumuş insanı temsil etmektedir. Her ikisi de birbirlerinin açık yönlerini tamamlayan önemli tiplerdir. Bunlar, orta oyunlarında mizahi unsurlarla topluma mesajlar verir ve insanları bilgilendirirler. Geleneksel Türk Tiyatrosu, şu çeşitlere ayrılır:

1. **Meddah:** Bir kişinin tek başına hazırladığı oyun çeşididir. Kelime anlamı "metheden övgücü" demektir. Meddah, anlattığı olay ya da hikâyeyi seyirci önünde çeşitli hareket ve taklitlerle canlandırır. Bu şekilde insanlar, eğlenirken düşünme imkânı bulur.

2. **Karagöz:** Gölge oyunudur. Beyaz bir perde üzerinde çeşitli insan tiplerinin canlandırılmasıdır. Bu oyunlar, "Karagözcü" adı verilen usta bir sanatçı tarafından perdeye yansıtılır. Oyunun başkahramanı "Karagöz", okumamış, ama zeki ve anlayışlı bir halk adamıdır. İkinci kahraman "Hacivat" ise, Karagöz'e zıt kişilikte bir insandır. Arapça ve Farsça kelimelerle konuşur, Karagöz, Türklere özgü bir oyundur. Bu oyun, Osmanlı Türkleri arasında uzun zaman yaşadı.

3. **Orta Oyunu:** Orta oyunu, açık bir meydana oynanır. Seyirciler bu meydanın etrafını çepeçevre kuşatırlar. Ancak bir tarafını açık bırakırlar. Oyuncular, oyundan önce oradan meydana dahil olurlar. Çağdaş Türk tiyatrosuna en yakın örnektir. Konular ve tipler olarak Karagöz'e çok benzerler. En ünlü tipleri Kavuklu ve Pişekar'dır. Ayrıca; "Balama (Rum)", "Frenk" ve "zenne" tipleri de bulunmaktadır. Günümüzde, bazı köy ve kasabalarda, orta oyunları bütün canlılığı ile hâlâ devam eder.

TIYATRONUN ÖGELERİ:

1. **Kişiler:** Tiyatro eserinde kişi sayısı konuya göre değişir. Tiyatronun konusu olan olay, bir kişinin ya da grubun başından geçer. Kişiler olayla ilgilerine göre; birinci derecede ve ikinci derecede önemli kişiler diye ikiye ayrılır. Tiyatro yazarı kişileri doğal ve toplumsal çevre içinde verir: onları çevresinden soyutlamaz. Tip ya da karakterler çizer. Yazar, kişilerin giyim kuşam bilgilerini eserinin başında betimlemeyle verir. Kimi tiyatro eserlerinde olay hayvanların başından geçmiş gibi gösterilir. Bu kez oyuncular hayvanların rolünü oynamaya çalışırlar. Bu eserlerdeki ikinci dereceden kişiler içinde yine hem insan hem de hayvan bulunabilir. Tiyatro eserinde kimi zaman bir de anlatıcı kişi bulunur. Bu kişi anlatıcı rolüyle ara ara sahneye çıkarak olayların gelişmesi üzerinde bilgiler verir.

2. **Olay ya da Durum:** Tiyatro hem söz hem eylem sanatıdır. Tiyatro eserini oluşturan diğer öğeler bu iki niteliğe göre biçimlenir. İnsan başına gelebilecek her türlü olay, insanın karşılaşabileceği her durum tiyatro eserinin konusu olabilir. Konu, kahramanının kendisiyle ya da çevresiyle çatışmasından doğar. Oyun yine kahramanın eyleme dönüşmüş beğenme, istek, özlem, tutku, öfke, korku... gibi duygularından, destek alarak gelişir, sonuca ulaşır. Tiyatro eserinde olay plânı üç bölümdür: Serim, düğüm, çözüm. Bunlar genellikle iki perde olarak sunulur.

Serim: Oyundaki olaya giriştir. Oyunun en önemli bölümüdür. İzleyiciler bu bölümde olayın geçtiği yer ile kişiler hakkında bilgi sahibi olurlar. Kişinin kendisiyle ve çevresiyle yaşadığı çatışma sergilenir. İzleyici düğüm noktasına hazır duruma getirilir.

Düğüm: Oyunda duygu çatışmalarının yoğunlaştığı, dolaşık olayların üst üste geldiği, çıkmazların sergilendiği bölümdür. İzleyicinin merakı bu bölümde doruğa ulaşırken, olay kahramanları karar sürecini yaşarlar.

Çözüm: Oyunun bitiş bölümüdür. Son bir olay ile oyun bitirilir. Bu bölümde izleyicilerin kafasındaki bütün soru işaretleri cevabını bulmalıdır. İzleyici üzerindeki son etki çok önemli olduğu için çözüm bölümü ya bir sürprizle ya bir konuşmayla ya da etkili bir cümle ile bitirilir.

3. **Yer:** Tiyatro eserinde olayın geçtiği yer sahnede dekor ile canlandırılır. Dekor, çevreyi sahnede canlandıran eşya ve nesnelerin bütünüdür. Konunun gerektirdiği biçimde, sahnede oyuncunun dekor gereği kullandığı eşyalara aksesuar denir.

4. **Zaman:** Tiyatro eserinde zamanın veriliş biçimi yazarın isteğine bağlıdır. Yazar: kronolojik zaman, düğümden başlatılan zaman, sonuçtan başlatılan zaman, düzensiz zaman anlatımlarından birini seçer.

5. **Oyuncular:** Tiyatro eserinin en önemli özelliği dramatik yapısının olmasıdır. Olaylar sahnede canlandırılacak özellikte yazılır. Bu olayları sahnede canlandırmaya rol yapma denir. Rol yapan erkek ise aktör, bayan ise aktris denir. Günümüzde her ikisi için de oyuncu terimi daha çok kullanılmaktadır. Oyuncular canlandırdıkları kişiliğe uymak için makyaj yaparlar. Rollerine uygun kostüm giyerler.

6. **İzleyiciler:** Tiyatroda izleyici çok önemlidir. İzleyicisi olmayacak tiyatroyu yazmaya da oynamaya da gerek yoktur. Tiyatronun başarısı izleyicisiyle ölçülür. İzleyici olmanın getirdiği sorumluluklar vardır, her izleyici bunları bilmelidir. İzleyici olmak, bilet parasını vererek sahnenin karşısına oturmaktan öte bir şeydir. Tiyatro izleyicisi, oyun başlamadan yerine oturmuş olmalıdır. Oyun bitmeden ayrılmamalıdır. Oyun sırasında yanındaki ile konuşarak, kabuklu yemiş yiyerek çevresini rahatsız etmemelidir. Alkışı gerekli yerlerde yapmalıdır. Çok sık alkış sahnedeki oyunculara rahatsız eder. Oyun bitince alkışlamak en iyisidir. Önündekini, arkasındakini rahatsız edecek biçimde oturmamalıdır. Tiyatro eserinde kullanılan anlatım yolları nelerdir? Tiyatro eserinde, anlatım baştan sona karşılıklı konuşmadır. Betimleme daha çok yer, dekor, karakter tasvirlerinin yapıldığı perde başlarında ya da parantez içlerinde yapılır. Karşılıklı konuşmalar arasında parantez içinde kısaca betimleme yapılır. Açıklama ve tartışma kişilerin konuşmalarının içine yerleştirilir. Tiyatro eserinin yazımında diğer yazı türleri de kullanılmaktadır. Öykü ve romanlar tiyatro eseri gibi yeniden yazılarak sahnelenebilir. Sözgelimi günlük, ani, mektup gibi yazı türlerinden biriyle yazılabileceği gibi. birkaçının karması biçiminde de yazılabilir. Tiyatro eserini yazmak için söz ustalığının yanı sıra sahne tekniğini de bilmek gerekir; çünkü söz ile hareketin uyumlu olması önemlidir. Yazar yalnız toplumu ve olayları gözlemez, tiyatro dünyasını da gözler. Eserini döneminin sahne olanaklarını göz önünde bulundurarak yazar. Tiyatro eseri yazmanın bir iki teknik bilgi dışında pek kuralı da yoktur, denilebilir. Artık yazarlar kendi kurallarının, kural koyucusudurlar. Yalnız, tiyatro yazarı tiplerini gerçeğe uygun yapmalıdır.

TİYATRO ESERİNİN BELİRLEYİCİ ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

1. Olay planlı yazılardır.
2. Olay, konuşmaya dayalı olarak aktarılır.
3. Yazar anlattığı olayları dekoru, kostümü, aksesuarı bir mantık çerçevesinde birleştirebilmelidir.
4. Tiyatro eserleri konuşma diline en yakın eserlerdir. Bu nedenle uzun cümle kullanılmam.

TİYATRO TÜRLERİ

1. Trajedi: "Çok acıklı, yürekler acısı" anlamına gelmektedir. Oyun türü olan trajedinin konusu da çok acıklı konulardır. Trajedide olaylar, genellikle tarihten ve efsanelerden alınır. Kişiler ise; eski Yunan tanrıları başta olmak üzere, hükümdarlar ve soylulardır. Seyircide korku ve acıma hislerini uyandırarak onu kötü duygularından arındırmayı amaçlayan tiyatro türüdür.

Başlıca Özellikleri:

1. Konusunu seçkin kimselerin hayatından ya da mitolojiden yani tanrılar arasındaki ilişkilerden seçer.
2. Kahramanları tanrılar ya da soylu kimselerdir. İnsan müsveddesi sayılan sıradan insanlara yer verilmez.
3. İşlenmiş, kusursuz bir üslubu vardır; kaba sayılan sözlere yer verilmez.
4. Çirkin olaylar (cinayet, kavga vs.) seyircinin gözü önünde gerçekleştirilmez.
5. Üç birlik kuralına uyar. Bu, yer, zaman ve olay birliğidir. Yani oyun hep aynı yerde aynı dekorla oynanmalı, olay bir günlük zaman dilimi içinde geçecek izlenimi vermeli, (Bu yüzden oyun, olayın sonundan seçilir; önceki olaylar koro tarafından anlatılırdı.) aynı ana olay etrafında geçmelidir. En ünlü trajedi yazarları: Eski Yunan'da Aiskhylos, Euripides. Sophokles; Klasik Fransız edebiyatında Corneille ve Racine'dir.

2. Komedi

İnsanları güldürerek eğitmeyi amaçlayan tiyatro türüdür. Her gülünç şeyin altında ders alınacak acı bir gerçeğin olduğuna inanılır.

Başlıca Özellikleri:

1. Konusunu günlük hayattan, sosyal olaylardan seçer.
2. Kahramanları sıradan insanlar.
3. Üslupta kusursuzluk aranmaz, kaba ve hatta küfürlü sözlerle yer verilir.
4. Çirkin, kaba olaylar seyircinin gözü önünde işlenir.
5. Üç birlik kuralına uyar. İnsan karakterinin gülünç ve eksik yanlarını anlatanlara karakter komedyası, toplumun gülünçlüklerini anlatanlara töre komedyası, olayların merak uyandıracak şekilde işlendiği eserlere entrika komedyası adı verilir. Komedi türü 17. yüzyıldan sonra düzyazıyla yazılmaya başlanmıştır. En ünlü komedi yazarları; Eski Yunan'da Aristophanes, Klasik Fransız edebiyatında Moliere'dir.

3. Dram :

14. yüzyılda trajedinin sıkı kurallarını yıkmak amacıyla meydana getirilen tiyatro türüdür.

Başlıca özellikler:

1. Konusunu günlük hayattan ya da tarihten seçebilir.
2. Hem acıklı hem komik olaylar aynı oyunda iç içe bulunur.
3. Kahramanlar hem soylulardan hem sıradan insanlar arasından seçilir.
4. Üç birlik kuralına uymak zorunda değildir.
5. Her tür olay seyircinin karşısında gerçekleştirilebilir.
6. Şiir, düzyazı karışık halde bulunur.

En ünlü dram yazarları; İngiliz yazar Shakespeare dramın ilk ürünlerini vermiştir. Ancak bu türün özelliklerini Victor Hugo belirlemiştir. Şehitler, Goethe diğer ünlü dram yazarlarıdır.

4. Müzikli Tiyatro:

- a. **Opera:** Sözlerinin tümü ya da çoğu "koro, solo, düet" biçiminde şarkılı olarak söylenen müzikli tiyatro eseridir. Oyunculara, orkestra eşlik eder.
- b. **Operet:** Eğlenceli, hafif konulu, içinde bestesiz konuşmalar da bulunan müzikli tiyatrodur. Daha çok halk için yazılmış eserlerdir.
- c. **Opera Komik:** Operetin, yüksek sınıf için yazılmış, besteli biçimidir.
- d. **Vodvil:** Hareketli, eğlenceli bir konuya dayanan, içinde şarkılara da yer verilen hafif komedidir. Bu nedenle vodvil, bir "komedi türü" olarak da gösterilir.
- e. **Bale:** Konusu; türlü dans ve davranışlarla anlatılan müzikli, sözsüz tiyatro türüdür.

5. **Modern (Çağdaş) Tiyatro:** Modern tiyatrodaki, klasik tiyatronun bütün kalıpları yıkılmıştır. Görünmeyen iç yüzüyle de ortaya koyar. İnsanın çok zengin olan iç dünyası toplum ve doğa mantığına uymayabilir. Modern tiyatro da insanın bu karmaşık iç dünyasını keşfe çıkar. Bu nedenle, modern tiyatrodaki sahnede saçma gibi görünen sözler söylenebilir, dengesiz hareketler yapılabilir.

TEMEL TİYATRO TERİMLERİ

Bir tiyatronun hem metin olarak hem de bir sanat olarak bazı temel kavram ve terimleri vardır.

1. Dekor: Tiyatroda sahneyi eserin konusuna göre döşeyip hazırlamada kullanılan eşyanın toplu adı.
2. Kostüm: Tiyatroda sanatçıların oyuna ve oyunun konusuna uygun olarak giydikleri kıyafet.
3. Suflör: Sahnenin arkasında duran ve gerektiğinde oyunculara sözlerini fısıltıyla söyleyip hatırlatan görevli
4. Replik: Tiyatro oyunlarında konuşanların birbirine söyledikleri sözlerden her birine verilen ad.
5. Sahne: Tiyatro eserinde bir perdelik bölümün, dekor bakımından değişik olan küçük kısımları.
6. Perde: Tiyatro eserinde bir perdenin açılmasından kapanmasına kadar geçen bölüm.
7. Kulis: Oyuncuların hazırlıklarını yaptığı ve sahneye çıkmak için beklediği sahne arkasındaki bölüm.
8. Mimik: Oyuncuların, duygu ve düşüncelerini yüz hareketleriyle anlatması.
9. Jest: Oyuncuların duygu ve düşüncelerini el, kol hareketleriyle anlatması.
10. Tirat: Oyuncuların bir defada yaptığı uzun konuşma.
11. Prömiyer: Oyunun, seyirci ile buluştuğu ilk gösterimine verilen ad.
12. Aktör: Erkek oyuncu.
13. Aktrist: Kadın oyuncu.
14. Pantomim: Sessiz hareket. Sessiz hareketler, jestler, yüz ifadeleri ve kostümler yoluyla duyguları, düşünceleri, tutkulanı anlatmaya yarayan tiyatro çeşidi.

ŞAIR EVLENMESİ – ŞİNASİ

Şair Evlenmesi, Türk edebiyatının ilk tiyatro eseridir. Eser, Tercüman-ı Ahval gazetesinde tefrika edilmiştir ancak sahnelenmemiştir. Modern bir tarzda yazılmış ilk tiyatro eseri olarak, Şair Evlenmesinde geleneksel Türk tiyatrosunun izleri de görülebilir. Eserin özeti şu şekildedir:

Genç şair Müştak Bey, mahallesinde oturan Kumru Hanım'a aşık olur ve onunla evlenmek ister. Habbe Kadın ve Ziba Dudu, bu evliliğe aracılık ederler. Nikâh gerçekleştiğinde, genç şair Müştak Bey, Kumru Hanım yerine, onun yaşlı ve çirkin ablası Sakine Hanım'ı gelin olarak karşısında bulur. Durum karşısında büyük bir şaşkınlık yaşayan Müştak Bey, hemen nikâhı kıyan Ebüllaklaka'yı bulur. Ebüllaklaka, nikâhta bir yanlışlık olmadığını ve Müştak Bey'in, evin büyük kızıyla evlendirildiğini savunur. Hikmet Bey, genç şair Müştak Bey'in arkadaşıdır ve düğün gecesinde arkadaşının yardımına yetişir. Hikmet Bey, Ebüllaklaka'ya rüşvet vererek durumu düzeltmeye çalışır. Rüşveti kabul eden Ebüllaklaka, durumu şöyle açıklar: Müştak Bey'in, evin büyük kızıyla evlendiği doğrudur; ancak burada yaş farkı değil, boy farkı göz önünde bulundurulmuştur. Yani Müştak Bey, aslında Kumru Hanım'la evlenmiştir, çünkü Kumru, ablasından boyca daha büyüktür.

VATAN VE YAHUT SİLİSTRE – NAMIK KEMAL

Gönüllü olarak orduya katılan İslam Bey, uzaktan sevdiği Zekiye ile vedalaşır. Sonradan Zekiye'nin de kendisine derin bir aşkla bağlı olduğunu öğrenir. Zekiye'nin aşkı o kadar büyüktür ki, ayrılığa dayanamayarak erkek elbisesi giyer ve gönüllüler birliğine katılmak için Silistre'ye kadar gider. Silistre'de çatışmalar şiddetlenir. Kuşatma altındaki askerlerden İslam Bey, çatışmalarda yaralanır ve ona bakan kişi, kendisini Âdem olarak tanıtan Zekiye'dir. Yaralı olan İslam Bey, kısa bir süre sonra Abdullah Çavuş ve Zekiye ile birlikte düşman cephanesini ateşlemek üzere göreve çıkar. Döndüklerinde, düşmanın kuşatmayı kaldırıp geri çekildiğini görürler. Ayrıca, kumandan Sıtkı Bey'in, Zekiye'nin gerçek babası olduğunu öğrenirler. Eserin sonunda, zafer kazanılır ve İslam Bey ile Zekiye'nin düğünleri yapılır.